

PRELUCA VECHЕ – STRĂVECHE VATRĂ ROMĂNEASCĂ

Drd. Lăcrimioara FLORIAN

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Facultatea de Litere, Baia Mare

Abstract: *The whole course of human life is defined by customs and rituals. The beliefs and superstitions are the foundations of these customs, which are adopting different codes. A lot of these customs had a collective character and were transmitted word by word. Some of these marked the most important events in human life and they are still present in many Chiorean villages such as: Preluca Veche, Buteasa, Boiu Mare*

Keywords: *collective character, etymology, custom, ritual, ethnology*

Preluca Veche este o localitate situată pe Culmea Prelucii și aparține comunei Copalnic-Mănăștur. „Tradiția spune că Preluca Veche a fost întemeiată de doi oșteni (Florian și Nichita) care au primit ca danie acest teren”¹. Numele celor doi continuă să predomine și astăzi în localitate.

Etimologia numelui localității: din Preluca (< subst. *prelucă* „rariște, poiană mică înconjurată de dealuri, pe valea unei ape” < ucr. *Preluka*) + determinantul Veche (< adj. *vechi, veche* „care există de mult timp” < lat. pop. *veclus = vetulus*) (v. DLR V-Veni).

Preluca Veche aparținea și aparține etnografic de Țara Chioarului, unde era vestita cetate, numită și Cetatea de Piatră (Chioar < magh. *kő* „piatră” + *var* „cetate”²), azi, din păcate, în ruine.

Localitatea Preluca Veche își trage numele de la masivul Preluca, abrupt spre nord și în trepte spre sud și vest, „împărțit în două de o înșeuare situată la 571 de m între vârful Florii (811 m) și dealul Hindelor (798 m)”³.

Relieful localității este conturat de dealuri multe. Alternează locurile de pășunat cu fânețele, un motiv în plus pentru ocupația predominantă a localnicilor, creșterea animalelor. În trecut, de la fiecare casă erau nelipsite oile, dovadă fiind prezența numeroasă a acestor animale pe locurile bine știute de păstori, și anume, Poiana, Vârful Florii ori Obcina, pământuri care reprezentau granița dintre cele două sate, Preluca Nouă și Preluca Veche.

Prima atestare documentară este cea de la 1603, când satul avea denumirea maghiarizată *Praelukafalva*⁴, însă se știe că așezările sunt mult mai vechi decât

¹ Sabin Șainelic, Maria Șainelic, *Zona etnografică Chioar*, București, Editura Sport Turism, 1986.

² Se pare că Cetatea Chioarului a fost construită după năvălirile tătarilor, fiind menționată în diploma regală sub numele *Castrum nostrum* (1378). Cf. Sabin Șainelic, Maria Șainelic, *Op. cit.*, p. 14.

³ Grigore Posea, *Țara Lăpușului*, București, Editura Științifică, 1962, p. 49; Sabin Șainelic, Maria Șainelic, *Op. cit.*, p. 11

⁴ cf. C. Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, Editura Academiei, 1967-1968.

atestările. Fiind sub stăpânire străină, și acest sat a suferit de transformarea denumirii, aceasta fiind adaptată la specificul limbii maghiare, *Praelukafalva*, unde sesizăm ușor termenul *falva* cu înțelesul „sat”. Prin urmare, denumirea tradusă ar fi „Satul Preluca”, Preluca fiind un cuvânt intraductibil, de origine ucraineană.

Denumirile ulterioare au fost: Praeluka 1647, Preluke 1850, Preluca, Haragos 1909-1919⁵.

Preluca Veche este o localitate care aparține, în mod direct, de Cetatea Chioarului. În documentele istorice nu este des menționată, deoarece apare ca o comunitate închisă, izolată ca poziție geografică.

Ștefan Pascu⁶ vorbește în *Voievodatul Transilvaniei* despre un fenomen de „roire”, care a avut loc în anul 1700, în partea de vest a localității, acolo unde s-a întemeiat satul „La Pădure”, întâlnit astăzi cu denumirea de Preluca Nouă, devenită așezare independentă începând cu anul 1800. Preluând tiparul altor sate afiliate Cetății de Piatră, localnicii din Preluca Veche au ridicat o biserică de piatră, ignorând prototipul ideologiilor patriarhale. Acest nou curent care s-a impus în arhitectura clericală, cu preponderență în așezările nobiliare, a avut ca țintă înnobilarea tezaurului spiritual și atitudinea. Din cauza incidentelor istorice, ale căror urmări nu au fost benefice pentru biserică, construcția acesteia a stagnat timp de o sută de ani.

Tot acum, se înregistrează în localitate câteva interese livrești. Așadar, între anii 1722-1758, un anonim din Preluca copiază, în etape, textul unui *Molitvenic*. Un alt document care a avut trecere prin localitate și a rămas în Frâncenii Boiului, aproximativ prin anul 1750, a fost o culegere de texte dactilografiate din Dosoftei.

Pe parcurs, s-a evidențiat o clasă nobiliară care a făcut eforturi majore pentru a-și întreține poziția. Prin urmare, la o distanță considerabilă de locurile autohtone, în districtul Solnic Inferior, alăturat Cetății Chioarului, s-a înregistrat poziția unui anume Gavril Florian, localnic al Prelucii. Unul dintre nobilii imuni din Preluca, care se cere menționat, este Florian Ioan Prelucanul, unchiul său fiind comandantul curut din Cluj, care se bucura de imunitate nobiliară, datorită câștigării iobagilor din așezările Orman și Lujerdiu.

Mai multe informații fundamentale despre întemeierea localității apar în jurul anului 1750, însă actul feudal care era tipărit cu litere aurite în limba latină, pe pergament, ar fi fost distrus de un incendiu, în urma unui trăsnet. Se spune că documentul a fost păstrat un timp îndelungat într-o locuință din Dâmbul Ursului. Documentul care dovedește nobilimea locuitorilor a fost întreținut în condiții optime, fiind expus la soare în mod regulat și păzit în mod strict.

Informațiile care au circulat pe cale orală situează întemeierea satului Preluca undeva între anii 1200-1300, după o luptă contra tătarilor, din care au ieșit victorioși doi frați, Florea și Nechita. Pentru izbânda lor, aceștia au fost recompensați prin danie regală și înnobițați, primind pădurile dealului Preluca. Conform legendei, cei doi învingători au primit drept răsplată pământul pe care vor reuși să îl străbată călare, într-o singură zi. Un detaliu care marchează această legendă este faptul că

⁵ Dorin Ștef, *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș*, București, Editura Ethnologica, 2016, p. 171.

⁶ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 56.

această întindere câștigată de cei doi frați ar fi fost evidențiată prin simbolul crucii, care apărea pe fiecare copac ivit în calea lor, semn care a devenit un fel de emblemă a hotarului. Ajunși în ținutul Prelucii, se stabilesc la poalele unui deal numit Poiana. Dintr-un paltin vechi își fac o colibă, baza copacului având rol de masă. În urma acestui fapt, apare prima așezare omenească în locul denumit astăzi Dosul Paltinului.

Actele de curaj ale lui Florian și Nechita fac conexiuni istorice cu invazia tătarilor în partea de nord a Transilvaniei, dovadă fiind emblemele familiilor reprezentate prin: figura unui tătar în capul căruia este o sabie împlântată, acest simbol este pentru numele de Nechita, în timp ce numele de Florian are ca semn distinct un braț ridicat care ține o sabie. Numele unuia dintre întemeietori, Florea, îl regăsim și astăzi printre toponimele, Vârful Florii, aparținător al Dealului Preluca, fiind reliefat printr-o înălțime care îl plasează printre primele din țară (811 metri).

În mod evident, în localitate sunt majoritare numele de Florian și Nechita, acesta fiind și un mod de a se exprima recunoștința și respectul pentru întemeietorii satului.

O îndeletnicire reprezentativă pentru localnicii din Preluca Veche era cultivarea pământului, recolta lor bogată cuprinzând: seară, porumb, floarea soarelui, grâu, ovăz. Recolta întâlnită la toate gospodăriile era cânepa. Procesul prin care trecea după ce era culeasă cuprindea mai multe etape: era strânsă în snopi, apoi pusă în apă, la înmuiere, după câteva săptămâni, era expusă la soare până se usca complet, urmând procesul de melițare. De aici, rezulta un material care, la rândul lui, parcurgea alte etape, până la obținerea fuiurului; urma bătătura, iar ultima etapă erau câlții. Aceștia din urmă ajungeau prin mâinile fetelor care învățau să toarcă. Din aceste fire de cânepă se obțineau prosoape, cearșafuri, saci.

Localitatea se evidențiază și prin diversitatea pădurilor de foioase. Aici predomină fagul, arțarul, mesteacănul, stejarul, frasinul. Pe lângă faptul că le considerau bogății și binecuvântări ale naturii, localnicii au învățat să valorifice aceste daruri de la natură și din punct de vedere economic. Nu risipeau lemnul decât în situații justificabile, precum confecționarea instrumentelor care serveau în gospodărie sau la ridicarea caselor. Cu toate că fiecare localnic era proprietarul câtorva suprafețe împădurite, aceștia nu abuzau de avuțiile lor, dimpotrivă, se aprovizionau cu lemne pentru foc doar din crengile căzute în pădure sau tăiau doar arborii bătrâni, sortiți, oricum, pieirii.

Fiind o zonă atât de conservatoare, încă păstrează tradiții și obiceiuri puse într-o strânsă conexiune cu sărbătorile de peste an. Astfel, de Crăciun, încă se mai păstrează așa-numitul „colind pentru iezari”, colindul de ziua al copiilor mici, alături de un însoțitor adult. Aceștia umblau cu colinda în fiecare casă, primind în schimb colaci. Colindul de noaptea este practicat de copiii mai mari, începând cu vârsta de 13 ani, aceștia erau „holtei”, care începeau colinda înainte de miezul nopții. Până la începerea colindului din casă în casă, tinerii consumau doar mâncare de post. Ultima categorie de colindători sunt însurații sau oamenii bătrâni. Colindul lor începea după miezul nopții și continua până ajungeau la ultima casă din sat.

Un alt obicei care marchează această zonă arhaică este cel al *Fărtăției*, obicei în care se îmbină componente creștine, dar și laice. Ritualul se manifestă, de obicei,

în momente fundamentale devenirii umane, cum ar fi nunta sau botezul, însemnătatea acestuia fiind diferită, în funcție de ceremonial. Acest obicei se naște din prietenia de peste ani, fie a fetelor, fie a băieților. Doamna profesoară Ana B. Florian afirmă că originile lui le regăsim în specificul ostășesc⁷. Tot ceea ce se întâmplă în cadrul acestui ritual: schimbul de colaci, jurământul, se întâmplă sub un simbol al Devenirii, din prieteni buni devin frați de cruce, mentalitate care guvernează, de obicei, comunitățile rurale. În credința oamenilor de la sat, de obicei bătrânii, care au o experiență mai vastă, acest act se practica abia după căsătorie. Rânduiala Fărtăției este aproximativ identică cu cea a nunții.

Introducerea se face prin următoarele versuri:

*Aici între dealuri și văi,
Unde-s prelucați de-ai mei,
Prietenia îi mai mare
Și-l leagă pe fiecare,
De la prunc până la moșneag,
La vecinul cel mai drag.
Și-așa după cununie
Fac ospăț de fărtăție.*

Etapă următoare e reprezentată prin chematul *pe ospăț*, concretizat prin versurile:

*Am venit la dumneavoastră
Să vă dăm solia noastră,
La ospăț de oameni buni,
Din nea-seară până luni.*

Urmează ospățul propriu-zis, anunțat prin versurile:

*Mult frumoasă-i prietenia,
Da-i mai bună fărtăția.
Oamenii când să iubesc,
S-ajută, să sfătuesc,
Și la bine și la greu
Și la ușor și la greu.
De aceea, din bătrâni,
Este-o vorbă la români:
Dacă ai un prieten dulce,
Să-ți hiie frate de cruce!*

Ospățul se încheie cu oferirea colacilor, gest care presupune un alt ritual:

*Și la astă fărtăție,
Fost-o legământ să hiie,
Tăt colaci din grâul sfânt
Munca noastră pă pământ,
Darul sfânt di pă ogoare
Din trudă și din sudoare.*

⁷ Informații preluate din lucrarea de gradul I, elaborată de către prof. Ana Florian de la Școala Preluca Veche, 2010 (nepublicată).

Finalizarea ceremonialului presupune jocul și aducerea bucatelor pentru cinstirea mesenilor:

*Hai, fârtate, să jucăm,
Cojocul să-l scuturăm,
Să jucăm, dragă fârtate,
S-avem parte de bucate,
Hai și tu, dragă surată,
Să te joc să hii jucată,
Să te joc să te-nvârtești,
Să îți minte cât trăiești ...
Mi să pare, mi să pare,
Că vine un mninos tare?
Nu știi ce s-o hi-ntâmplat,
Socăcița s-o-mbătat?
Blidele pă masă-s goale,
Nu știi ce-a mai hi pân oale!*

Întregul parcurs al vieții omului este însemnat de ritualuri și obiceiuri. Fundamentul acestor obiceiuri îl constituie credințele și superstițiile care au funcții multiple, adoptând diferite coduri. Multe dintre aceste obiceiuri au fost transmise pe cale orală, având un caracter colectiv. Obiceiurile care marchează evenimentele cele mai importante din viața omului încă mai dăinuie în multe sate chiorene precum Preluca Veche, Buteasa, Boiu Mare.

De exemplu, în satul Preluca Veche, sărbătoarea din 24 februarie, denumită Capul Primăverii, reprezenta începutului anului agrar. Se crede că este perioada în care păsările își găsesc perechea. În Boiu Mare, la sărbătoarea Sfântului Haralambie, se ducea la biserică făină, care era sfințită, iar apoi dată ca leac animalelor, în caz că se îmbolnăveau pe parcursul anului.

O altă sărbătoare care marchează cursul vieții din localitatea Preluca Veche este Sfântul Alexie (Alexiul). Este considerată sărbătoarea șerpilor, credința populară susține că este perioada de împerechere a șerpilor și momentul în care toate vietățile se trezesc la viață. Sunt impuse câteva restricții: să nu se ducă lemne în casă, să nu se coase, să nu se lucreze în locurile unde le cresc animalele, pentru a nu fi mușcate de șerpi. Putem aminti aici și despre credința prelucanilor în șarpele casei, care este considerat protector al gospodăriei.

Blagoveștenia sau Buna Vestire este o altă sărbătoare dedicată fertilității. Riturile practicate în această zi au rol protector și purificator. Un obicei păstrat în Preluca Veche este înconjurarea grădinii de către stăpânul casei cu un lanț. Cu acesta se trece peste pragul grajdului și în locurile în care cresc animalele, rostind următoarele:

*Fugiți șerpi, fugiți gândaci
Că vin bladot'ele
D'i pă toat'e sat'ele
Cu săcuri și cu topoară*

*Tăt pă voi să vă omoară.*⁸

Cu o săptămână înainte de Paști se sărbătoreau Floriile. În sate precum Boiu Mare, Preluca Veche, Prislop, sărbătoarea era supranumită „staurele florilor”, având scop de comemorare. O explicație dată de un localnic din Buteasa în legătură cu denumirea acestei sărbători este faptul că ar proveni din sfera păstoritului, deoarece copiii se adunau în mulțimi atât de mari, precum oile la staul. Tot acum, gospodinele făceau un colac din apă, sare și drojdie. Îl ornamentau cu bucăți de aluat numite *mn'eluț*. Acesta se consuma de către toată familia.

Toată această statornicie dovedită prin păstrarea cu sfințenie a acestor obiceiuri și tradiții stă sub semnul magicului și al ritualului. Atât timp cât încă mai există oameni care își lasă descoperită identitatea prin astfel de practici rituale, vom avea și noi un Timp al nostru care va avea răbdare cu noi. Însă, fiind într-o continuă evoluție, reclădim pe valorile vechi, tradiționale, altele noi, care ne-au influențat considerabil rostul și cursul vieții. Cu toate acestea, rămân în asentimentul lui Lucian Blaga care crede:

„Că veșnicia s-a născut la sat
Aici orice gând e mai încet,
Și inima-ți zvâcnește mai rar,
Ca și cum nu ți-ar bate în piept,
Ci adânc în pământ undeva.”

Bibliografie

- PASCU, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.
POSEA, Grigore, *Țara Lăpușului*, București, Editura Științifică, 1962.
SUCIU, Coriolan, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, București, 1967.
ȘAINELIC, Sabin, ȘAINELIC, Maria, *Zona etnografică Chioar*, București, Editura Sport Turism, 1986.
ȘTEF, Dorin, *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș*, București, Editura Ethnologica, 2016.
*** *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*, Baia Mare, 1983.

⁸ *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*, Baia Mare, 1983, p. 352.